

A Könyvtári Intézet élén 2006–2011 között

BARTOS Éva

Előzmények

Szakmai pályafutásom két időszaka kötődött a Könyvtári Intézethez és jogelődjéhez. Először 1977-től 1983-ig voltam az akkori Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) munkatársa. *Papp István* igazgató megelégedett bizalmából az Olvasáskutatási osztály nagy csapatába kerülve ismerkedtem országos méretekben a könyvtárakkal, könyvtárosokkal, olvasókkal, olvasási szokásokkal. Mint a hajdani céhlegények, inasként kezdtem a mesterek mellett dolgozni, majd legényként dolgoztam a műhelyben, végül pedig vándorútra kellett mennem tanulni, hogy letehessem a mestervizsgát, és elkészíthessem a remekművemet. Ezek tehát a felkészülés évei voltak, amit az önként, belső indíttatásból vállalt, közel két évtizedes gyakorlati tapasztalatszerzés időszaka követett. A „vándorút” végeztével úgy éreztem, eljött az ideje a KMK-ba, illetve akkor már a Könyvtári Intézetbe való visszatérésemnek. 2001 elején az Oktatási osztály élére pályáztam, és ez alkalommal *Dippold Péter* intézetigazgató megelégedett bizalmából, *Monok István* főigazgató jóváhagyásával sikerült ezt öt évre el is nyernem. Ez az időszak to-

vábbra is új ismeretek szerzését, tanulási alkalmat jelentett, hiszen Magyarország ekkor már társult tagja volt az Európai Uniónak, s a belépésre való lázas készülődés jegyében könyvtáros szakmánk minden vélt vagy valós lemaradását pótolni akartuk. Az Oktatási osztályon eltöltött mozgalmas és „teremtő” évek után eljött a nagy pillanat, amikor az Országos Széchényi Könyvtáron (OSZK) belüli személyi változások következtében (*Dippold Péter* addigi intézetigazgató az OSZK főigazgató-helyettese lett) megüresedett az intézeti igazgatói állás. És akkor, hosszas vívódás után... „*Alulírott dr. Bartos Éva, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézete Oktatási osztályának vezetője, 2005. augusztus 1-től a Könyvtári Intézet megbízott igazgatója, pályázatot nyújtok be a Kulturális Közlöny 2005. augusztus 8-i számában meghirdetett Könyvtári Intézeti igazgatói állás elnyerésére.*”...elnyertem.

Az Intézet az EU sodrásában...

Az Intézet 2001-ben kialakított új szervezeti és munkarendje már megszilárdult. Könyvtáros továbbképzés, kutatás és szervezetfejlesztés, állománygyara-

pítási tanácsadás és a speciális könyvtártudományi szakkönyvtári szolgáltatások, szakfolyóiratok és szakkönyvek kiadása képezték az intézeti munka pilléreit. A 2005–2008 közötti időszakra készült nemzeti könyvtári stratégiai terv a Könyvtári Intézet feladatait 18 oldalas terjedelemben fogalmazta meg, szinte minden mondatát idézni lehetne, melyből az új szemléletmód, újfajta elvárás- és követelményrendszer, új eljárásrendek alkalmazásának igénye tükröződött. Mivel a jelen tanulmány célja nem munkabeszámoló készítése a 2006–2011 közötti időszakra, hiszen azt évente köteleességszerűen meg kellett tenni, engedtesék meg, hogy némiképp szubjektíven visszatekintve és válogatva az emlékek között, próbáljam meg érzékelteni az alcímiben megfogalmazott sodrás, „flow” mibenlétét, mert ennek az időszaknak a lényege nem ebben a fogalomban összegződött.

Mint már említettem, az Európai Unióba való belépés, érvényes európai uniós tagságunk döntően meghatározta a 2006–2011 közötti időszak könyvtárszakmai tevékenységét. Megismertünk olyan jelentős európai uniós dokumentumokat, irányelveket, melyek kézzelfoghatóvá tették számunkra az európai könyvtárszakmai gondolkodás- és szemléletmódot, nem utolsósorban pedig a projektformában való munkálkodás módját. Nagyon szívesen emlékszem vissza a PULMAN (Public Libraries Mobilising Advanced Networks) Tematikus Hálózat által megfogalmazott dokumentumra, amelyet eredetileg 2002–2003-ban tettek közzé, és 26 nyelvre fordítottak le. Ez erőteljesen hangsúlyozta a könyvtárak feladatait a társadalmi hátrányok, egyenlőtlenségek csökkentésében, gazdag módszertani megoldásokat kínálva egyidejűleg. Ennek volt köszönhető, hogy „*a magyarországi közkönyvtárak is az Unióba mentek*” – ahogy ezt akkoriban mondtuk. A magyar nyelvre is lefordított dokumentumnak ugyanis nagy szerepe volt abban, hogy a hazai gyakorlatban is előtérbe került ez a feladat, a Könyvtári Intézet egymásra épülő lépései nyomán valósultak és valósulnak meg a mai napig a társadalmi esélyteremtés könyvtári lehetőségei. Egy korábbi, 2001–2002-ben lezajlott intézeti kutatás a könyvtári ellátás érvényes működési sajátosságait vizsgálta egy kifejezetten hátrányos helyzetű társadalmi csoport: a kistelepüléseken élők szempontjából. Ezt követően a 2005-ös felmérés, melynek során mintegy 500 könyvtárat kérdeztek meg munkatársaink a fizikai és szellemi akadálymentesítés állapotáról, azaz az épületekbe való bejutás és belső közlekedés, az információhoz, a dokumentumokhoz való hozzáférés, a speciális eszközellátottság, a személyzet speciális

felkészültsége, a speciális használóknak szervezett rendezvények és segítő szolgáltatások helyzetéről. A mintegy 350 értékelhető válasz összegzését tartalmazó tanulmány a *Magyar könyvtárügy stratégiai terve 2003–2007* dokumentumai között kapott helyet. A felmérések tapasztalatai a továbbiakban hozzájárultak a Könyvtári Intézet képzési tevékenységében szereplő ún. esélyegyenlőségi tematikájú tanfolyamok anyagának alakításához, valamint az Intézet honlapján új speciális szolgáltatások elindításához. Elkészült a szakmai koncepció a hátrányos helyzetű, kiemelten a fogyatékossgal élő személyek és csoportok könyvtári ellátásának helyzetéről és perspektíváiról, mely végül szakállamtitkársági előterjesztési szinten vált nyilvánossá. A TÁMOP projekt keretében a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft. (FSZK) és a Könyvtári Intézet közös megvalósításában 2010–2011-ben elkészült az első országos felmérés az érintetteknek, azaz a fogyatékossgal élőknek a könyvtárakkal kapcsolatos véleményéről, nehézségeiről, javaslatairól. 2019-ben pedig ismét megújult a feladatra felkészítő továbbképző program akkreditációja. Az európai uniós projekt tehát lavinaszerű folyamatot indított el, egyik lépés hozta a másikat.

A másik fontos dokumentum a CALIMERA (Cultural Applications: Local Institutions Mediating Electronic Resource Access) Együttműködési Akció keretében keletkezett, ebben az Európai Bizottság Információs Társadalom Technológiai (IST) projekt célkitűzéseit fogalmazták meg. Az irányelvek összeállításának az volt a célja, hogy a helyi művelődési intézményekben – különösen a közkönyvtárakban, múzeumokban és archívumokban – dolgozó döntéshozók és szakemberek számára tömören és naprakészen összegezze a napjainkban használatos új technológia felhasználási lehetőségeit. Az irányelvek alapján egyértelművé vált, hogy az új technológia milyen módon segíti elő a digitális szolgáltatások fejlesztését, figyelembe véve a valós – társadalmi, kulturális és gazdasági – felhasználói igényeket, valamint hogyan ösztönözheti a szélesebb alkalmazást és kreativitást szakmai körökben. Ezek az információk irányították figyelmünket az intézményi együttműködések fontossága felé, valamint hozták látótávolságba a széleskörű digitalizálási programok szükségességét, szolgálták alapjául újabb aktuális továbbképzések megindításának, alapvető szakmai irodalom megjelenítésének. Ezek az irányadó európai szakmai dokumentumok és projektek a könyvtárszakmai irányítás és szervezés rendjét, munkastílusát, eszközeit, szemléletmódját is

fokozatosan átalakították. A körültekintő és előrelátó stratégiai tervezés, a rendszerszemlélet, a széleskörű partneri együttműködési kívánalmak váltak tehát egyre inkább meghatározóvá hazai tevékenységünkben. A 2003–2007-es időszakot átfogó könyvtári stratégia egyik meghatározó kérdése maga a *humán erőforrás, azaz a könyvtáros volt*, aki megvalósítója mindazoknak a célkitűzéseknek, mindannak az intézményi tevékenységnek, ami a XXI. században a korszerű könyvtáraktól elvárható. Az 1997-es könyvtári törvényben megfogalmazott új vonások, az uniós hatások, a könyvtári intézményrendszerben tapasztalható változások, a kommunikációs és információs technológia fejlődése, a közszolgálati reform és a mindennapi életünkben zajló demokratikus fejlődési folyamatok új kihívásokat jelentettek a több évszázados múlttal rendelkező szakma számára, hogy helyét, szerepét – a megváltozott körülmények között – adekvát módon határozza meg. A feladattal megbirkózni kívánó stratégiai munkabizottság számára (melyben magam is közreműködhettem), komoly segítséget jelentett azoknak az „élő” vitáknak, az egész szakmát átfogó regionális fórumoknak a gazdag tapasztalati anyaga, mely a szakmai szervezetek (Magyar Könyvtárosok Egyesülete, Informatikai és Könyvtári Szövetség) kezdeményezésére jött létre. Véleményeket és vélekedéseket fogalmaztak meg itt a szakma képviselői a könyvtáros pályára kerülés, a képzés, az elhelyezkedés, a munkába állás gyakorlatáról, a közérzetüket jó és rossz irányba befolyásoló tényezőkről, a szakmán belüli kommunikáció hiányosságairól és a külső megítélésünket befolyásoló tényezőkről. A stratégiai munkabizottság a rendelkezésére álló előzetes felmérések, vizsgálatok, adatok és elemzések, tanulmányok, publikációk alapján e stratégiai pont megvalósításához négy kérdéscsoportnak mint alappilléreknek a vizsgálatát tűzte ki céljául: *A könyvtáros műveltség tartalma, személyisége, magatartása; Felkészülés a könyvtáros pályára; Működés a könyvtáros pályán; Önértékelés és külső megítélés.*

Ezekre az aktuális kérdésekre való válaszkérés során sok új javaslat, kezdeményezés született. Többek között maga a felsőfokú könyvtáros képzés is megújult az ún. bolognai rendszer szerint, ez pedig alapjaiban érintette szakmánkat. Tájékozódni kezdtünk a könyvtárosok minősítési rendszerének (CERTIDoc – Certification européenne des professionnels de l’information-documentation) bevezetésével kapcsolatban, mely éppen akkor európai viszonylatban is a figyelem középpontjában állt. Végül szerénytelenül ide sorolom saját próbálkozásomat, mely a

könyvtárosok levelezőlistáján, a Katalist-en nyomon követhető „állást keres” illetve „állást kínál” hirdetések alapján kísérelte meg feltérképezni a könyvtáros munkaerőpiac helyzetét.

Vezetői ambícióim kiemelten fontos eleme volt a határon túli magyar könyvtárosok képzési, továbbképzési rendszerének kialakítása. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium 2007 júliusában elfogadta a Könyvtári Intézet által készített koncepciót a határon túli magyar könyvtárak fejlesztésére. A koncepció a kulcsterületek meghatározása mellett az átfogó cselekvési és finanszírozási tervet, valamint a közreműködők közötti feladatmegosztást rögzítette. A hosszú távú együttműködésben megvalósuló stratégia kulcsterületei: rendszerszerű együttműködésben megvalósuló könyvtári tevékenység; könyvtári szakemberek képzése és rendszeres továbbképzése a határon túl kialakított állandó képzőközpontokban; szakembercsere, ösztöndíjak, közös Európai Unió pályázati és projekttevékenység, kutatás; szakmai képviselők együttműködése; a magyar szellemi örökség számbavétele és szétsugárzása. A határon túli könyvtáros továbbképzési rendszer alapjainak lerakása, illetve kiteljesítése 2009-re a *Kárpát-medencei Könyvtárosok Továbbképzési Hálózata* formájában megvalósult. A 2003–2007-es stratégiai időszak végére egyértelművé vált, hogy a jövő útja minden kétséget kizáróan a rendszerelvű működésben, az anyagi és szellemi kapacitás összefogásában rejlik. A Könyvtári Intézet feladata volt a maga eszközeivel és lehetőségeivel elősegíteni a sikeres megvalósulást: a szakfelügyeleti tapasztalatokkal, a működési adatok statisztikai összegyűjtésével és elemzésével, könyvtári együttműködési modellek kidolgozásával, a szolgáltatást vállaló és nyújtó könyvtárak belső struktúrájának modellezésével, az új munkafolyamatok és tevékenységi körök leírásával és elemzésével, a könyvtárosi ismeretanyag és kompetencterületek szükséges változásainak megfogalmazásával, munkakörök újrafogalmazásával, normák kidolgozásával.

A 2008–2013 közötti időszak országos könyvtárfejlesztési stratégiai terve, a *Portál program* impozáns, nagyívű jövőképet és feladatokat határozott meg. A könyvtári rendszer egésze közvetlenül minden nyilvánosságra került információt és adatot, kiemelten biztosítson hozzáférést a nemzeti kultúra dokumentumaihoz – határokon innen és túl (figyelembe véve a határon túli magyarság felhasználói igényeit is); a használóközpontúság szellemében a könyvtári épülettől és a nyitvatartási időtől függetlenül biztosítson hozzáférést információkhoz és adatokhoz, va-

lamint a könyvtári szolgáltatások jelentős részéhez; új módszerekkel és programokkal járuljon hozzá az olvasáskultúra fejlesztéséhez; közösségi szolgáltatásaival és a felnőttképzés támogatásával segítse elő az életminőség javítását, a foglalkoztatottság és az egyének versenyképességének növelését; törekedjen a könyvtárhasználat népszerűsítésére, kiemelt figyelmet fordítson az új könyvtárhasználók támogatására.

A program szerteágazó, gazdag feladatrendszert fogalmazott meg, a megvalósításában részben még közreműködtem. Emlékezetemben az az országos hatáskörű TÁMOP projekt jelképezi ezt a stratégiai időszakot, melyet a *Családi Olvasás Évének* nevezünk, és amely érzelmileg, szakmailag is igyekezett összefoglalni mind a korábbi eredményeket, mind az előttünk álló tennivalókat, tükrözni az új szemléletmódot, elvárásrendszert, integrálni, szintézisbe hozni a hagyományos értékeket a legkorszerűbb követelményekkel. Felhívásainkban üzentünk a társadalomnak, a magyar családoknak, a szakmának, a jelennek és a jövőnek – sokoldalúan bemutatva a kulturális műveltségi szint emelésének feltétlen szükségességét, melyben az olvasásnak és könyvtárhasználatnak nélkülözhetetlen szerepe van.

Végül szívesen emlékszem vissza újszerű kezdeményezésünkre, a *V/4*, a visegrádi országok „kvázi” könyvtári intézeteinek találkozójára, mely 2010 októberében kerekasztal-beszélgetés formájában jött létre. Az Európai Unió közös platformot teremtett számunkra, mégis úgy éreztük, hogy négyünk kapcsolata ennél közelebb, szorosabb. 1945 után a szocialista világrendszer tagjaiként ugyanazon kultúrpolitikai elvek és gyakorlat mentén kellett kialakítanunk a kötelező könyvtárpolitikai céljainkat és gyakorlatunkat, közös ideológián nevelkedett a könyvtáros gárdánk is. Reméltük, hogy e közös, már-már genetikainak mondható gyökerek eredményeként, ezekre alapozva

könnyebben tudunk a nagyobb európai közösségen belül is közös célokat, feladatokat megfogalmazni, és azokat az együttműködés számtalan lehetőségével élve megvalósítani. Sajnos, magán a rendezvényen nem tudtam részt venni, és még inkább sajnálatos, hogy ezt a kapcsolatfelvételt nem követték további együttműködések.

Epilógus

A 2011-es év végével az én életemben is elkövetkezett a nyugdíjba vonulás pillanata. Ez különösen nehéz, ha az ember hosszú időn keresztül a „fősodorban” van, azaz szakmája sok vonatkozásával, sok területével volt/van nagyon intenzív kapcsolata. Szerencsésnek mondhatom magam, hogy több mint négy évtizedes pályafutásom alatt a könyvtáros szakma zezugait gyakorló könyvtárosként, szervezőként, oktatóként, kutatóként is bejárhattam, a legkülönbözőbb könyvtári munkahelyeken szerezhettem tapasztalatot, és építhettem szakmai-emberi kapcsolatokat határon innen és túl. Ezek együttesen segítették az utolsó, a legmagasabb beosztással járó, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézetének élén végzett igazgatói munkámat, melyet a bevezetésben említett nagyra becsült feletteseim mellett Fehér Miklós, *Hangodi Ágnes*, *Hegyközi Ilona*, *Hölgyesi Györgyi*, Ládi László osztályvezető kollégáim támogatásával tudtam ellátni.

Szerencsésnek mondhatom magam azért is, mert közben „nagy idők tanúja” lehettem: megérhettem a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 75., a Könyvtári Intézet 50. (40 KMK + 10 KI) évfordulóját; továbbá számos nagyra becsült elődömet köszönhettem jeles, évfordulós születésnapjuk alkalmából. Munkavégzésem során minden irányból sok figyelmet, szeretetet, elismerést kaptam, amit igyekeztem megszolgálni, s viszonzni.